

INTERFAOL O‘QITISH METODLARI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

*ADPI Pedagogika va psixologiya fakulteti
Pedagogika yo’nalishi 102-guruh magistranti
Usmanova Moxinur Otabek qizi
orcid: 0009-0003-6672-022X*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19456643>

Annotatsiya: mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda interfaol o’qitish metodlarining o’rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy ta’lim jarayonida talabaning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarga ijodiy yondashuvi, yangicha g’oyalar ilgari surishi hamda innovatsion qarorlar qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirish muhim pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda.

Kalit so‘zlar: interfaol ta’lim, kreativlik, kreativ qobiliyat, innovatsion fikrlash, oliy ta’lim, pedagogik texnologiyalar, muammoli ta’lim, aqliy hujum, keys-stadi, loyiha metodi, talabalar faolligi, mustaqil fikrlash.

Аннотация: в данной статье анализируется роль и значение интерактивных методов обучения в развитии креативных способностей студентов в системе высшего образования. В современном образовательном процессе формирование у студентов навыков самостоятельного мышления, творческого подхода к проблемным ситуациям, выдвижения новых идей, а также компетенций по принятию инновационных решений рассматривается как важная педагогическая задача.

Ключевые слова: интерактивное обучение, креативность, креативные способности, инновационное мышление, высшее образование, педагогические технологии, проблемное обучение, мозговой штурм, кейс-стади, метод проектов, активность студентов, самостоятельное мышление.

Annotation: this article analyzes the role and importance of interactive teaching methods in developing students’ creativity in the higher education system. In the modern educational process, developing students’ independent thinking, creative approaches to problem situations, the ability to generate new ideas, and competencies for making innovative decisions is considered an important pedagogical task.

Keywords: interactive learning, creativity, creative abilities, innovative thinking, higher education, pedagogical technologies, problem-based learning, brainstorming, case study, project method, student engagement, independent thinking.

Talabalar kreativligini rivojlantirish bugungi kunda faqat bitta fan yoki yo’nalish doirasida emas, balki barcha ta’lim bosqichlari uchun umumiy strategik vazifa sifatida qaralmoqda. Kreativlik jamiyat taraqqiyoti, innovatsion iqtisodiyot, ilmiy izlanishlar va ishlab chiqarish samaradorligining muhim omillaridan biridir. Ayniqsa, oliy ta’limda kreativlikni rivojlantirish kelajak mutaxassisining kasbiy moslashuvchanligi, yangilik yaratishga tayyorligi va noan’anaviy vaziyatlarda to’g’ri qaror qabul qila olish qobiliyatini belgilaydi. Kreativlikni shakllantirish va rivojlantirishda o’qitish metodlarining o’rni nihoyatda muhim. Agar dars jarayoni faqat ma’ruza va tayyor axborotni qabul qilish asosida tashkil etilsa, talabada reproduktiv tafakkur ustuvor bo‘lib qoladi.

“Kreativlik” termini lotincha *creare* – “yaratmoq”, “vujudga keltirmoq” ma’nolarini anglatadi. Pedagogik va psixologik adabiyotlarda kreativlik ko‘pincha shaxsning yangicha g’oya

yaratish, muammoga noodatiy yechim topish, mavjud bilim va tajribani yangi vaziyatda qayta tashkil etish qobiliyati sifatida talqin qilinadi. Kreativlik oddiy bilimdonlik yoki axborot hajmi bilan belgilanmaydi; u fikrlashning moslashuvchanligi, originalligi, tezkorligi va mahsuldorligi bilan bog‘liq. Pedagogik nuqtai nazardan kreativlik shaxsning ta’limiy faoliyatda mustaqil, erkin, izchil va yangicha fikrlashini ifodalaydi. Talabani kreativligi darsda noodatiy savollar qo‘ya olishi, muqobil fikrlar taklif qilishi, bir muammoni turli nuqtayi nazardan tahlil qilishi, yangi g‘oyalarni amaliyotga tatbiq etishga intilishi orqali namoyon bo‘ladi. Kreativlik, shuningdek, shaxsning o‘z imkoniyatlarini namoyon etishi, intellektual erkinligi va o‘ziga bo‘lgan ishonchi bilan ham chambarchas bog‘liq. Kreativ qobiliyatlar tarkibiga odatda quyidagi komponentlar kiritiladi: birinchidan, *fikrlashning ravonligi*, ya’ni qisqa vaqt ichida ko‘plab g‘oyalarni ilgari sura olish; ikkinchidan, *moslashuvchanlik*, ya’ni masalaga turli jihatdan yondasha olish; uchinchidan, *originallik*, ya’ni noodatiy va o‘ziga xos yechimlarni taklif qila olish; to‘rtinchidan, *detallashtirish*, ya’ni g‘oyani mukammallashtirib, aniq va tizimli shaklga keltira olish.

Interfaol o‘qitish metodlari – bu ta’lim jarayonini o‘qituvchi va talaba, talaba va talaba o‘rtasidagi faol hamkorlik asosida tashkil etuvchi usullar majmuasidir. “Interfaol” tushunchasi “inter” – o‘zaro, “act” – harakat qilmoq ma’nolarini bildirib, o‘zaro faol ta’sirga asoslangan ta’limni anglatadi. Bunday metodlarda talaba passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi, muhokamachi, izlanuvchi va yaratuvchi sifatida maydonga chiqadi. Interfaol ta’limning asosiy xususiyati shundaki, unda bilim tayyor holda berilmaydi, balki muhokama, izlanish, tahlil va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiriladi. O‘qituvchi esa axborot beruvchi yagona manba emas, balki ta’lim jarayonini boshqaruvchi, yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va sharoit yaratuvchi subyektga aylanadi. Bu esa ta’lim oluvchining mustaqilligi va mas’uliyatini oshiradi. Interfaol metodlar orasida “Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Insert”, “Debat”, “Rol o‘ynash”, “Loyiha”, “Keys-stadi”, “Sinkveyn”, “Fishbone”, “Venn diagrammasi”, “Konseptual xarita” kabi usullar alohida ahamiyatga ega. Bu metodlar talabani nafaqat bilim darajasini, balki tafakkur jarayonlarini ham faollashtiradi. Ayniqsa, ochiq savollar, muammoli topshiriqlar va jamoaviy izlanish talabani kreativ salohiyatini yuzaga chiqarishda samarali hisoblanadi. Interfaol ta’lim an’anaviy darsdan farqli ravishda natijaga emas, jarayonga ham katta e’tibor qaratadi. Ya’ni bunda talabani qanday javob bergani emas, balki u javobga qanday fikrlash jarayoni orqali kelgani ham muhim sanaladi. Bu hol kreativlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan juda ahamiyatlidir. Chunki kreativlik ko‘pincha to‘g‘ri javobning o‘zida emas, balki unga olib boruvchi noodatiy yondashuvda namoyon bo‘ladi.

Talabalarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirishda interfaol metodlar bir necha pedagogik mexanizmlar orqali ta’sir ko‘rsatadi. Birinchidan, ular talabani fikr erkinligini ta’minlaydi. An’anaviy darsda ko‘pincha bitta “to‘g‘ri” javob ustuvor bo‘lsa, interfaol darslarda ko‘plab variantlar va muqobil qarashlar rag‘batlantiriladi. Bu esa talabani bir yoqlama emas, ko‘p yo‘nalishda fikrlashga o‘rgatadi. Ikkinchidan, interfaol metodlar muammoli vaziyat yaratish orqali kreativ fikrlashni faollashtiradi. Talaba noma’lum yoki murakkab masala bilan to‘qnashganda, mavjud bilimlarni yangicha tarzda qayta ko‘rib chiqishga majbur bo‘ladi. Aynan mana shu jarayon kreativ tafakkurning vujudga kelishiga asos bo‘ladi. Masalan, keys-stadi metodida real hayotiy vaziyat tahlili talabani faqat nazariy bilimni emas, balki original yondashuvni ham talab qiladi. Uchinchidan, hamkorlikka asoslangan faoliyat kreativlikni kuchaytiradi. Guruhli ish, munozara, loyiha va debatlarida talabalar bir-birining fikrini eshitadi, taqqoslaydi, to‘ldiradi va yangi g‘oyalar yuzaga keladi.

“Aqliy hujum” metodi talabalarni ma’lum muammo bo‘yicha qisqa vaqt ichida imkon qadar ko‘proq g‘oya ishlab chiqishga undaydi. Ushbu metod kreativlikning ravonlik va originallik komponentlarini rivojlantirishda juda samaralidir. Masalan, “Bo‘lajak o‘qituvchining kreativ dars modeli qanday bo‘lishi kerak?” degan savol asosida talabalar turli g‘oyalarni ilgari suradilar. Bu

jarayonda tanqid vaqtincha cheklanadi, erkin fikrlar rag‘batlantiriladi. Natijada talabalar o‘z fikrini qo‘rqmasdan ifodalashga o‘rganadi.

Klaster usuli muayyan tushuncha atrofida bog‘liq g‘oya va tasavvurlarni tizimlashtirishga xizmat qiladi. Mazkur metod talabaning assotsiativ va tizimli fikrlashini rivojlantiradi. Kreativlik nuqtai nazaridan klaster ma’lum masala atrofida noodatiy bog‘lanishlarni ko‘ra olish imkonini beradi. Masalan, “kreativ shaxs” tushunchasi asosida talabalar uning belgilari, rivojlanish omillari, pedagogik shartlari va amaliy ko‘rinishlarini xaritalashlari mumkin.

Debat talabalarning o‘z nuqtayi nazarini asoslab berish, qarama-qarshi fikrni tahlil qilish va muqobil yechimlarni ko‘rish kompetensiyalarini rivojlantiradi. Debat jarayonida talabalar tayyor javob bilan cheklanmaydi, balki dalillar asosida kreativ fikrlar ishlab chiqadi. Bu metod, ayniqsa, tanqidiy va kreativ tafakkurning uyg‘un rivojlanishida muhimdir.

Keys-stadi real yoki shartli vaziyatlarni tahlil qilishga asoslangan metod bo‘lib, talabalarning muammoli fikrlashini rivojlantiradi. Ular mavjud vaziyatni tushunish, sabab-oqibatni aniqlash va eng maqbul yechimni ishlab chiqish jarayonida ijodiy yondashuv namoyon etadi. Keys-stadi metodining afzalligi shundaki, bunda bitta to‘g‘ri javob bo‘lmasligi mumkin, bu esa kreativ fikrlash uchun keng imkoniyat yaratadi.

Sinkveyn metodi qisqa, ammo mazmunli ifoda orqali tushunchani ijodiy qayta ishlashga yordam beradi. Fishbone esa muammo va uning sabablarini grafik asosda tahlil qilish imkonini beradi. Har ikki metod ham talabaning ma’lumotni qayta tashkil etish, umumlashtirish va yangi shaklda ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi.

Interfaol metodlar asosida kreativlikni rivojlantirish samaradorligi bir qator pedagogik shartlarga bog‘liq. Avvalo, o‘qituvchi darsni reproduktiv emas, kreativ faoliyatga yo‘naltirilgan tarzda loyihalashi kerak. Buning uchun dars maqsadlari faqat bilim berishga emas, balki tahlil qilish, taqqoslash, baholash, g‘oya ishlab chiqish, muammo hal etish kabi yuqori darajadagi tafakkur amallariga qaratilishi lozim. Ikkinchi muhim shart – ta’lim muhitining psixologik qulayligidir. Talaba o‘z fikrini erkin ayta olmasa, xato qilishdan qo‘rqsa yoki uning fikri qadrlanmasa, kreativlik rivojlanmaydi. Shuning uchun o‘qituvchi darsda ishonch, hurmat va hamkorlik muhitini shakllantirishi zarur. Har qanday g‘oya dastlab qabul qilinishi, keyin tahlil qilinishi lozim. Uchinchi shart – topshiriqlarning ochiq va muammoli xarakterga ega bo‘lishidir. Birgina to‘g‘ri javobni talab qiluvchi topshiriqlar ko‘proq reproduktiv tafakkurni rivojlantiradi. Aksincha, ko‘p variantli, izlanishga undovchi, amaliy vaziyatlar bilan bog‘liq topshiriqlar kreativ fikrlashni faollashtiradi. To‘rtinchi shart – axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanishdir. Raqamli vositalar, taqdimotlar, onlayn hamkorlik platformalari, vizual xaritalar va kreativ topshiriqlar interfaol ta’limni yanada boyitadi. Ayniqsa, loyiha va jamoaviy ishlarni tashkil etishda raqamli resurslarning o‘rni katta. Beshinchi shart – baholash tizimining mosligi. Agar baholash faqat tayyor javobni eslab aytishga asoslangan bo‘lsa, talaba kreativ faoliyatga kamroq intiladi. Shuning uchun baholashda g‘oyaning originalligi, dalillanganligi, yondashuvning noodatiyligi, hamkorlikdagi faoliyat va taqdimot sifati ham e’tiborga olinishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Interfaol o‘qitish metodlari bugungi oliy ta’lim tizimida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida katta pedagogik imkoniyatlarga ega. Ular ta’lim oluvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, jamoada ishlash, o‘z fikrini asoslash va yangi g‘oyalar yaratish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Debat”, “Keys-stadi”, “Loyiha metodi”, “Sinkveyn”, “Fishbone” kabi metodlar talabalar kreativ salohiyatini yuzaga chiqarishda va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizxo‘jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.* – Toshkent: TDPU, 2016.
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. *Pedagogik texnologiya asoslari.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.* – Toshkent, 2017.
4. Muslimov N.A. *Kasb ta’limi o‘qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi.* – Toshkent, 2015.
5. G‘ulomov S.S. *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari.* – Toshkent, 2018.
6. Torrance E.P. *The Nature of Creativity as Manifest in Its Testing.* – Cambridge, 2009.
7. Guilford J.P. *Creativity: A Quarter Century of Progress.* – New York, 1987.
8. Vygotskiy L.S. *Tafakkur va nutq.* – Moskva, 1999.
9. Dewey J. *Democracy and Education.* – New York, 2004.
10. Begimqulov U.Sh. *Ta’limda innovatsion texnologiyalar.* – Toshkent, 2020.